

Розташовані на ній села та містечка зі своєю багатю історією. Їхні мешканці люблять свій рідний край, передають цю любов дітям та онукам. Впродовж багатьох століть існує тут село Стрільківці, що знаходиться неподалік від Борщова. Уперше згадано воно у грамоті польського короля Владислава 1409 року. Чимало людей протягом довгого історичного періоду народилося у селі, по-різному склалися їхні долі. Двоє місцевих уродженців – художник Іван Балан і вчитель Іван Романський – до ювілею рідних Стрільківців вирішили підготувати книгу. Разом з ними взявся до роботи і народжений у селі Гермаківка того ж Борщівського району відомий історик Нестор Мизак. Він є автором циклу книг про боротьбу ОУН і УПА на західноукраїнських землях під загальною назвою «За тебе, свята Україно», що виходили в Чернівцях. Ілюстратором цих видань був Іван Балан. Тож і не дивно, що книга «Село на нашій Україні» також вийшла як додаток до цієї серії.

Її автори зібрали великий матеріал про історію рідного села, вивчили архівні матеріали, записали свідчення односельчан, віднайшли чимало фотодокументів. Приділили вони увагу й етнографії і фольклору – у книзі вміщено тексти багатьох пісень, що полюблиють співати стрільківчани. Є тут і чимало світлин, що показують зразки народного одягу, традиційної сільської архітектури. Відчувається, що авторський колектив прагнув якнайповніше розкрити життя села з усіма його особливостями, а головне – зрозуміти, чому його доля склалася саме так, а не інакше. У книзі прослідковується прагнення оцінювати події об'єктивно, без упереджень. У кожній історичній епосі відшуковуються різні риси, причому автори намагаються використовувати не лише чорну чи білу фарби, а передати всю багатобарвність часу, з усіма його відтінками.

Це їм часто вдається. Так, об'єктивно показано, якими методами відбувалася «советизація» Галичини, скільки крові й сліз вона вартувала місцевому населенню. З усіма шокуючими подробицями оповідається, як навесні голодного 1947 року у Стрільківцях створювався колгосп (с. 278-279). Автори аналізують систему визиску рядових колгоспників, розкривають суть так званих «трудоднів», за допомогою яких з людини витискалися всі сили.

Але без упереджень у книзі оцінюється і те позитивне, що відбувалося у селі за радянської влади. Показано підвищення освітнього та культурного рівня селян, запровадження нових технологій у сільськогосподарське виробництво, зростання життєвого рівня колгоспників у 60-70-і рр. ХХ ст. При цьому підкреслено, що позитивні зрушення спиралися передусім на працьовитість самих галичан, їхнє уміння долати труднощі і не втрачати життєвого оптимізму.

З особливою любов'ю пишуть автори про своїх земляків, пишаються їхніми здобутками. Стрільківці прославилися не лише талановитими господа-

рниками та хліборобами. У селі народилося та зросло чимало нинішніх науковців та педагогів, лікарів та юристів, працівників культури та художників. Їм присвячено багато теплих слів. Проте не приховано авторами і тих бід, що заважають людям жити в сучасній Україні. Гіркотою просякнуті слова: «Сьогодні у стократ боляче спостерігати, як з України, кров'ю відвойованої батьками, виїжджають на заробітки її кращі сини і доньки. Як наслідок, розлучаються сім'ї, ростуть недоглянуті діти, помирають самотні батьки. І ніякі зароблені гроші не замінять утрачене» (с.340).

Доля сучасних Стрільківців віддзеркалює непроті реалії українського села взагалі. У той же час стрільківчани зуміли зберегти чимало того, що довело свою ефективність у минулому, і продовжують розвивати кращі традиції села. Так, тут продовжує працювати КСП, де мають роботу чимало селян. Місцева школа славиться не лише в районі чи області: у 2006-2007 навчальному році вона стала переможницею Всеукраїнського конкурсу кращої моделі сучасної сільської школи України. Професійні та самодіяльні художники – вихідці із Стрільківців, прославилися далеко за межами своєї малої Батьківщини. Один з них, Іван Балан, вклав чимало праці у підготовку рецензованої книги до друку. Всі три співавтори зробили добрий подарунок як своїм односельцям, так і всім читачам, які цікавляться краєзнавством. Чим більше подібних видань з'являтиметься в Україні, тим повнішою буде наша історія. Адже доля народу складається із доль окремих людей, а доля країни – із доль її складових частин, окремих країв та населених пунктів.

Дізнаючись про подробиці життя різних куточків України, ми бачимо, скільки у них спільного. Окремими струмочками живляться ріки, що впадають у велике українське море. Зберегти його чистоту – завдання цілих поколінь українців. Ми повинні пам'ятати все те добре, що зробили наші попередники, а своїм нащадкам передавати не тільки дбайливо збережену, але й примножену нашою працею велику історичну спадщину. Як це зробили автори краєзнавчого видання «Село на нашій Україні».

**Ігор Буркут
(Чернівці)**

**Василь Ботушанський. Галина Чайка.
Еміграція з Буковини
(60-ті рр. ХІХ – початок ХХ ст.). –
Чернівці: Технодрук, 2009. – 384 с.**

Кому зараз невідомий вираз: «Робота за кордоном»? «Працюю за кордоном»? Причому «працюю» стосується не одиниць, а сотень тисяч, а то й кількох мільйонів громадян України, у тому числі й Буковини, бо настала уже так звана четверта хвиля еміграції.

З цієї точки зору тема, якій присвячена рецензована книга доктора історичних наук, професора кафедри історії України Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича В.М.Ботушанського і кандидата історичних наук, викладача кафедри гуманітарних дисциплін Буковинської державної фінансової академії Г.В.Чайки, не тільки не застаріла, а ще більше актуалізувалася. Хоч про еміграцію з Буковини уже дещо публікувалося, але фрагментарно, не раз у зв'язку з еміграцією в цілому із західноукраїнських земель. Ця ж книга присвячена одному регіону – Буковині в період її входження до складу Австро-Угорщини і в комплексі охоплює усі види еміграції з початку 60-х рр. XIX ст. – до початку XX ст.: сезонну в країні Європи і заокеанську переселенську і заробітчанську.

В першому розділі дослідження автори на значному різномовному (українською, німецькою, румунською, російською мовами) фактичному матеріалі і глибоко з'ясували причини еміграції. Це: малоземелля і безземелля десятків тисяч селянських господарств, їх прогресуюча злиденність, заборгованість і страх господарів перед продажем цих господарств з аукціону, лихварство, брак дешевого кредиту, важкі умови праці і низька її оплата, безробіття, загроза війни і намагання уникнути служби у війську та ін. Саме ці причини, стверджують автори, гнали щороку тисячі буковинців на чужину у пошуках кращих заробітків, а то й пошуку нової батьківщини. Певною новизною відзначається другий розділ книги про сезонну еміграцію в європейські країни, бо якщо про відхідництво у межі Російської імперії (Україну, Бесса

абію) йшлося у працях І.А.Гриценка, то про заробітчанство в Німеччині, Румунії, Боснії, Словенії – дуже мало. Авторі переконливо обґрунтовують мотиви сезонної еміграції у ці країни, тривалість сезонних робіт (до півроку), сфери зайнятості (переважно у сільському господарстві, почасти на шахтах, на лісорозробках), умови праці (важкі), рівень заробітків (невисокий, але вищий, ніж на Буковині), кількість емігрантів у різних країнах, а основні нових джерел автори розкривають особливості відходу заробітчан в Російську імперію, з'ясовують

причини переселення назад в Росію (в основному на Далекий Схід) буковинських старообрядців – липованів. Територія Російської імперії тривалий час залишалася одним з основних регіонів відходу буковинців на заробітки. Авторі книги пояснюють це тим, що це була найближча суміжна територія, заселена українцями (українські губернії) і молдованами (більша частина Бессарабської губернії). Відсутність мовного бар'єру сприяла тому, що відхідництво тривалий час було однією з форм живих зв'язків між українцями Буковини і Наддніпрянщини, буковинськими румунами з бессарабськими молдованами. Наголошуючи на цьому, автори підкреслюють, що австрійські власті загалом негативно

ставились до відхідництва на Схід, бо не лише втрачали дешеві робочі руки, але й боялись проявів сепаратистських тенденцій. Вже тоді здійснювалось те, що в наш час називається «народною дипломатією». Більша частина тексту книги (третій розділ) присвячена заокеанській еміграції, що розпочалася з Буковини у 1896 р. і з різною інтенсивністю родовжувалася до 1914 р. Охарактеризовано імміграційне законодавство США, Канади, Бразилії, Аргентини, підкреслено його

обмежувальний характер з метою забезпечення цих країн кращою робочою силою і недопущення туди людей хворих, жебраків, соціально неблагонадійних. Досить детально і загалом в критичному плані показано діяльність еміграційних бюро і агентств, які дбали не стільки про долю емігрантів, скільки про власний зиск від еміграції. Це видно з того, як були важкі умови переїзду до Американського континенту. Особливостям такого переїзду автори присвятили чимало сторінок книги. Австрійські власті, як цілком достовірно зазначається в дослідженні негативно ставилися також і до заокеанської еміграції. Крім втрати робочої сили у місцевих маєтках поміщиків і орендарів, на підприємствах, їх турбувало і скорочення призовного контингенту в австро-угорську

армію, особливо у роки, що передували Першій світовій війні. Це негативно ставлення до еміграції проявлялося, за твердженням авторів, передусім у невиданні повітовими управліннями закордонних паспортів, особливо призовникам, резервістам, тим, у кого не було потрібної суми грошей; вилловлюванні на залізничному транспорті мігрантів-нелегалів, призовників, навіть резервістів; у боротьбі проти діяльності агентів, що агітували до виїзду за океан; закритті деяких туристичних агентств

в і арешті їх співробітників та ін. Авторі приклали значну увагу з'ясуванню початку заокеанської еміграції, районів найінтенсивнішого виїзду (Кіцманський, Заставнівський, Чернівецький повіти) та з'ясуванню прізвищ перших емігрантів. У книзі зроблено спробу визначити кількість емігрантів, у зв'язку з чим наведено велику кількість статистичних даних як чернівецьких архівних фондів, так і канадських публікацій. З'ясовано, що щороку в різних формах еміграції із сіл Буковини перебувало понад 33 тис. чол. (нині – від 120 до 150 тис.), виїхало назовсім – понад 50 тис. чол. У дослідженні переконлив

встановлено, що заокеанська еміграція з Буковини була в абсолютній більшості селянською в основному незаможних і середньо заможних селян), північнобуковинською, переважно українською і спрямованою здебільшого до Канади (перселенська), США (переважно заробітчанська), у незначній мірі до Бразилії й Аргентини. Але емігрували також румуни, німці, євреї, поляки та ін. Важкі фізичні труднощі, моральні переживання, тривоги, значні фінансові

витрати долались буковинцями свідомо, з вірою, що все це не марне, що побудують вони на новому місці, де є вдосталь так бажаної їм землі, краще життя, навіть якщо не собі, то бодай своїм дітям і внукам.

Похвально, що дослідники не тільки «допроваджували» буковинських емігрантів до Американського континенту, але й спробували на підставі місцевої різномовної преси та заокеанських публікацій (українською і англійською мовами) простежити життя-буття «канадських», «американських» буковинців у довоєнний період у таких сферах, як зайнятість і рівень заробітків, освоєння отриманих земель, церковно-релігійні відносини і освітня галузь.

На підставі багатьох конкретних фактів, зібраних кількісних даних про тамтешніх колишніх буковинців проведено свого роду соціологічне дослідження стосовно місць виходу з Буковини, розселення, складу емігрантів за статтю, зайнятістю, демографічними зрушеннями, тривалістю життя та ін.

Дослідники стверджують, що подолавши після буковинських злиднів злидні канадські, наші колишні земляки по всіх параметрах облаштувалися на новій батьківщині значно краще, ніж було їхнє непевне становище у старому краї. «Це переконливий доказ вирішального значення економічного власного інтересу для людей, які дістали широкі гарантовані можливості і свободу своєї господарської діяльності» (с. 228), – стверджують автори.

Цікавими є сторінки, як буковинці, переважно православні, налагоджували церковно-релігійне життя серед таких же емігрантів, але греко-католиків, римо-католиків, протестантів, намагаючись залишатися для мешканців Буковини «православними браттями заморськими», як вони себе називали. Ними було збудовано чимало перших примітивних, дерев'яних (згодом кам'яних) православних храмів, в які вони запрошували (щоправда, безуспішно) буковинських православних священників.

Дбали «канадські буковинці» і про освіту своїх дітей. Про це яскраво свідчать збудовані ними кілька десятків шкіл з назвами буковинських населених пунктів (як і тамтешніх поселень буковинців), підтримка діяльності українсько-англійських шкіл, де учителі, частково вихідці з Буковини і Галичини «вчили учнів не тільки англійської мови, поваги до держави Канади, але й своїми розповідями про Україну, український народ утверджували їх у думці, що вони є вихідцями з великого європейського народу з великою історією, культурою, традиціями і що не слід забувати своє історичне

коріння» (с. 249).

Автори висвітлюють не лише кардинальні зміни, які внесла еміграція в життя переселенців (від злиднів і важкої праці до поступового поліпшення добробуту), але й розкривають зміни, які відбулись в житті їх земляків, що залишились в старому краї: помітно зросла оплата праці сільськогосподарських робітників, ширше використовувалася сільськогосподарська техніка, за зароблені кошти дещо розширилося селянське землеволодіння, міцнів середній клас на селі.

В книзі містяться 14 цікавих додатків, які займають 88 сторінок. У них наведено прізвища 1295 глав сімей (це понад 5 тис. осіб) емігрантів-переселенців з Буковини, що виїхали впродовж 1894-1914 рр. із зазначенням: віку, числа членів сімей, села (міста) вибуття, року вибуття, місця поселення (переважно в Канаді), заняття. Такі дані можуть становити інтерес для багатьох сучасних нащадків колишніх першопрохідців як у теперішній Чернівецькій області, так і за океаном.

Книга написана і науково, і популярно, з чітким логічним викладом матеріалу, відповідним оформленням наукового апарату, ґрунтовними висновками, що випливають з дослідження. Автори не лише дали аналіз використаних джерел та літератури у «Вступі», але й в окремому підрозділі вмістили повну інформацію про джерела Державного архіву Чернівецької області, збірники документів, статистичні матеріали, звіти установ, стенографічні протоколи, газети, мемуари, листи, бібліографічні словники, довідники, монографії та статті українською мовою та мовами держав перебування буковинців, інтернет ресурси, що мають відношення до проблеми дослідження.

Все сказане вище робить книгу потрібною для всіх, хто цікавиться історією Буковини: істориків, викладачів, учителів історії, студентів, учнів старших класів, краєзнавців. Її матеріали можна використовувати як у навчальному процесі, так і в історико-краєзнавчій роботі, музейній практиці, при налагодженні зв'язків з нащадками колишньої буковинської діаспори.

Якісним є також поліграфічне оформлення книги (видавець – ПВКФ «Технодрук», виготовник – С.Н.Яворський, редактор – І.Т.Яворська, комп'ютерна верстка – А.Т.Басараба).

Чергова змістовна монографія професора Василя Мефодійовича Ботушанського (у співавторстві) є ще одним внеском в історіографію Буковинського краю.

**Фадей Яценюк
(Чернівці)**